

АДМИНИСТРАТИВНОЕ ПРАВО И ПРОЦЕСС

УДК 351.746.2: 35

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СЛІДЧИХ ПОЛІЦІЇ ЗА КОРУПЦІЙНІ ДІЯННЯ

Віра ГАЛУНЬКО,

кандидат юридичних наук, доцент,
проректор матеріально-технічного розвитку та інфраструктури
Херсонського державного університету

SUMMARY

The article studied that for corruption, which was committed by police investigators use criminal, administrative, disciplinary or civil liability. The most dangerous of these are – corruption offenses which may take the form of: bribery, unlawful interference with other government agencies or officials providing illegal benefits to persons or entities in the preparation and decision-making, etc., but they always connected with the misuse of investigative given them power or authority. In each case it is necessary to find out intentional nature of the offense and the availability of personal interest. In order to eradicate corruption among investigators need adequate legislative support for their activities, taking into account the world experience.

Key words: responsibility, corruption, investigator, protection of human rights, police said, legislative support.

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено, що за корупційні правопорушення, вчиненні слідчими поліції, застосовується кримінальна, адміністративна, дисциплінарна або цивільно-правова відповідальність. Найбільш небезпечними з них є корупційні злочини, які можуть здійснюватися у формах одержання хабара, неправомірного втручання в діяльність інших державних органів або посадових осіб, надання незаконних переваг фізичним або юридичним особам під час підготовки і прийняття відповідних рішень тощо, адже вони завжди пов'язані з неправомірним використанням слідчими наданої їм влади або службових повноважень. У кожному конкретному випадку необхідно з'ясувати умисний характер учиненого діяння та наявність особистого інтересу. З метою викоренення корупційних виявів серед слідчих необхідне належне законодавче забезпечення їхньої діяльності з урахуванням світового досвіду.

Ключові слова: відповідальність, корупція, слідчий, захист прав і свобод людини, поліція, законодавче забезпечення.

Постановка проблеми. Відповідно до ст. 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визначаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1]. Одним із центральних органів держави є поліція, яка наділена виконавчою владою, відповідно до ст. 1 Закону України «Про поліцію», «... служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку». Її основними завданнями, згідно зі ст. 2, є охорона прав і свобод людини, а також інтересів суспільства й держави; протидія злочинності. Рівень реалізації зазначених завдань свідчить про стан демократії в країні. У складі нової поліції функціонують й органи досудового розслідування [2]. Саме цим органам приділяється суспільством особлива увага, оскільки громадська думка про роботу всіх правоохоронних органів в основному складається саме щодо роботи слідчих поліції, які розслідують основний масив кримінальних проваджень. Процесуальне законодавство покладає на ці підрозділи функції збору та підготовки матеріалів кримінального провадження, вжиття запобіжних заходів, кваліфікації протиправного діяння правопорушника. Але сьогодні ще має місце допущення порушень чинного законодавства з боку слідчих. Найбільш поширеними правопорушеннями з ознаками корупції, що допускаються слідчими, є такі: необґрунтовані внесення до Єдиного реєстру досудових розслідувань даних про порушення кримінальних проваджень; порушення прав особи, що підозрюється в учиненні правопорушення; невиконання повноважень особи до обрання запобіжного заходу; порушення порядку проведення обшуку та виїмки,

знищення доказів у кримінальному провадженні; підміна юридичних понять і фактичних даних, які мають значення під час розгляду провадження, що впливає на процесуальну об'єктивність його розслідування та належну кваліфікацію протиправного діяння, тощо.

Актуальність теми. Питанням корупції як соціального, економічного, політичного, правового явища присвячено праці таких учених: В.Б. Авер'янова, О.М. Бандурки, Ю. Бауліна, Д.М. Бахраха, Ю.П. Битяка, В.К. Колпакова, А.Т. Комзюка, Є.В. Курінного, Д.М. Лук'янця, О.Г. Кальмана, Є.В. Немержицького, М.І. Мельника, В.В. Сташиса, А.О. Селіванова, С.Г. Стеценко, О.В. Ткаченко, С.А. Шалгунової та ін.

Мета статті – дослідити чинне законодавство України з метою визначення відповідальності за вчинення слідчими корупційних правопорушень і визначити шляхи викоренення корупційних виявів серед слідчих.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ефективність розслідування злочинів, захист прав і свобод людини, запобігання правопорушенням є найважливішими функціями органів досудового розслідування, успішне здійснення яких залежить від багатьох факторів. Слідча діяльність пов'язана з прийняттям і реалізацією рішень, які безпосередньо стосуються прав і свобод громадян, інших суб'єктів правовідносин, що вимагає як суворого дотримання законності в самих органах досудового слідства, так і чіткого виконання посадових обов'язків кожним слідчим. Однак сьогодні продовжують існувати неодинокі факти допущення слідчими корупційних виявів, так як корупція пов'язана не тільки з недоліками суспільства, а й недосконалістю людської природи, низькими моральними якостями суб'єктів корупційних відносин.

Причинами виникнення корупції в Україні є недостатній рівень економічного розвитку країни, неналежний рівень соціального захисту слідчих поліції. Однак варто зазначити, що в країнах із високим рівнем економічного розвитку, належними рівнем матеріального забезпечення та соціального захисту серед співробітників правоохоронних структур також трапляються випадки вчинення корупційних діянь.

Так, І.П. Голосніченко зазначав, що корупція порушує принципи рівності всіх перед законом і соціальної справедливості. Вона є тим чинником, який підмінює закон і встановлює свої правила в суспільстві. За таких умов громадяни втрачають віру в силу закону, державу та органи влади, які виступають від її імені й мають забезпечувати законні права громадян, а також у дію чинного законодавства. Це призводить до деформації у свідомості громадян моральних і духовних цінностей. Державні послуги надаються не за законом, а за правилами організованої злочинної діяльності [3]. На думку Є.В. Невмержицького та Ф.П. Шульженко, збитки, які корупція завдає суспільству, правоохоронним органам, неможливо виміряти загальною статистикою [4].

Найбільша шкода від цього явища полягає в тому, що це значним чином негативно позначається на довірі суспільства вже й до нової поліції. Відповідно до Закону України «Про запобігання корупції», правопорушення, пов'язане з корупцією, – діяння, що не містить ознак корупції, але порушує встановлені цим Законом вимоги, заборони та обмеження, вчинене особою, зазначеною в частині першій статті 3 цього Закону, за яке законом встановлено кримінальну, адміністративну, дисциплінарну й/або цивільно-правову відповідальність; корупція – використання особою, зазначеною в частині першій ст. 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних із ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди, або прийняття такої вигоди, чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб, або, відповідно, обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій ст. 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних із ними можливостей [5]. Виходячи з норм закону, ми бачимо, що за корупційні правопорушення настає кримінальна, адміністративна, дисциплінарна та цивільно-правова відповідальність.

Ю.А. Тихомиров зазначав, що принцип відповідальності – обов'язковий елемент правового статусу, який реалізує повноваження та приймає рішення [6]. На думку Н.І. Матузова, без таких елементів, як права і свободи, юридичні обов'язки та відповідальність, правове становище державного органу було б юридично незабезпеченим і нетривким [7].

Держава покладає на слідчого обов'язок своєчасно провадити всі необхідні слідчі дії, суворо дотримуючись при цьому приписів норм чинного законодавства України, у разі порушення цього законодавства настає відповідальність. Передусім розглянемо дисциплінарну відповідальність. Дисциплінарна відповідальність слідчих настає в разі порушення ними правил тільки службово-трудової поведінки, встановлених як загальними, так і спеціальними нормативно-правовими актами, а також правилами внутрішнього трудового розпорядку. У нормативно-правових актах, які регламентують діяльність слідчих підрозділів, визначено, що за неналежне виконання службових обов'язків слідчі несуть відповідальність у межах установлених стягнень. Стосовно слідчих можуть застосовуватись такі дисциплінарні стягнення: зауважен-

ня; догана; сувора догана; попередження про неповну посадову відповідність; пониження в посаді; пониження в спеціальному званні на один ступінь; призупинення подання про присвоєння чергового спеціального звання на строк до 1 року; звільнення за службовою невідповідністю [8].

Схожі дисциплінарні стягнення застосовуються й до прокурорсько-слідчих працівників за невиконання чи неналежне виконання службових обов'язків. Дисциплінарна відповідальність прокурорів і слідчих настає, якщо вони в процесі слідства допустили недбалість або несумлінність. Дисциплінарними стягненнями є такі: догана; пониження в класному чині; пониження в посаді; позбавлення нагрудного знака «Почесний працівник прокуратури України»; звільнення; звільнення з позбавленням класного чину [9]. Але, як правило, на практиці за вчинення корупційних діянь до слідчого дисциплінарні стягнення не застосовуються, хоча вони й передбачені законодавством.

Що стосується кримінальної відповідальності, то главою 17 Кримінального кодексу України перелічено її різновиди, застосовувані до осіб, уповноважених на виконання функцій держави, за вчинення злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, до яких належать і слідчі.

Корупційними є злочини, передбачені ст. 364 (зловживання владою або службовим становищем), ст. 364-1 (зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми), ст. 365 (перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу), ст. 365-2 (зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги), ст. 366 (службове підроблення), ст. 366-1 (декларування недостовірної інформації), ст. 367 (службова недбалість), ст. 368 (прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою), ст. 368-2 (незаконне збагачення), ст. 368-3 (підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми), ст. 368-4 (підкуп особи, яка надає публічні послуги), ст. 369 (пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі), ст. 369-2 (зловживання впливом), ст. 370 (провокація підкупу) [10].

Якщо розглядати адміністративну відповідальність, то, відповідно до ст. 23 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП), адміністративне стягнення є мірою відповідальності, застосовується з метою виховання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, в дусі додержання законів України, поваги до правил співжиття, а також запобігання вчиненню нових правопорушень як самим правопорушником, так й іншими особами. Так, згідно з главою 13-а КУпАП, встановлена адміністративна відповідальність за такі правопорушення: ст. 172-2 (порушення обмежень щодо використання службового становища), ст. 172-3 (пропозиція або надання неправомірної вигоди), ст. 172-4 (порушення обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності), ст. 172-5 (порушення встановлених законом обмежень щодо одержання дарунка (пожертви)), ст. 172-6 (порушення вимог фінансового контролю), ст. 172-7 (порушення вимог щодо повідомлення про конфлікт інтересів), ст. 172-8 (незаконне використання інформації, що стала відома особі у зв'язку з виконанням службових повноважень), ст. 172-9 (невжиття заходів щодо протидії корупції) [11].

Відповідно до вимог Закону України «Про запобігання корупції», у разі виявлення порушення етичної поведінки з метою запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і прирівняних до

них осіб або іншого порушення цього Закону Національне агентство вносить керівнику відповідного органу, підприємства, установи, організації припис щодо усунення порушень законодавства, проведення службового розслідування, притягнення винної особи до встановленої законом відповідальності.

У разі виявлення ознак адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією, уповноважені особи Національного агентства складають протокол про таке правопорушення, який направляється до суду згідно з рішенням Національного агентства. У разі виявлення ознак іншого корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення Національне агентство затверджує обґрунтований висновок і надсилає його іншим спеціально уповноваженим суб'єктам у сфері протидії корупції [5].

Відомості про осіб, яких притягнуто до відповідальності за вчинення корупційних правопорушень, заносяться до Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні правопорушення, що формується та ведеться Міністерством юстиції України.

Новим антикорупційним законодавством посилюються вимоги контролю за діяльністю слідчих. Окрім того, рішенням суду можуть установлюватися обмеження щодо заборони особі, звільненій із займаної посади у зв'язку з притягненням до відповідальності за корупційне правопорушення, займатися діяльністю, пов'язаною з виконанням функцій держави або такою, що прирівнюється до цієї діяльності. Також законодавством передбачено скасування уповноваженими органами або в судовому порядку нормативно-правових актів і рішень, прийнятих унаслідок учинення корупційного правопорушення, й відшкодування збитків і відновлення прав фізичних і юридичних осіб, права яких порушено внаслідок учинення корупційного правопорушення та які зазнали моральної або майнової шкоди.

На жаль, жодному суспільству й жодній державі ще не вдалося повністю викоренити корупцію. Проте в багатьох розвинутих країнах світу, де вже діють правові норми, подібні нещодавно прийнятим в Україні, досягнуто значного зниження рівня корупційних виявів. Як пише Н.В. Тогонідзе, в багатьох країнах корупція значно мінімізована завдяки адміністративно-правовому регулюванню всієї системи відносин державної служби, розробці законів із чітким викладом прав, обов'язків, заборон, обмежень і відповідальності державних службовців усіх категорій [12].

Висновки. Отже, з метою викоренення корупційних виявів серед слідчих поліції необхідне належне законодавче забезпечення їхньої діяльності з урахуванням світового досвіду. Корупція становить сукупність різних за характером і ступенем суспільної небезпеки, але єдиних за своєю сутністю корупційних правопорушень, а також порушень

етики поведінки слідчими, котрі вчинили такі правопорушення. Найбільш небезпечними з них є такі: корупційні злочини, які можуть здійснюватися у формах одержання хабара, неправомірного втручання в діяльність інших державних органів або посадових осіб, надання незаконних переваг фізичним або юридичним особам під час підготовки і прийняття відповідних рішень тощо, адже вони завжди пов'язані з неправомірним використанням слідчими наданої їм влади або службових повноважень. У кожному конкретному випадку необхідно з'ясувати умисний характер учиненого діяння й наявність особистого інтересу. Залежно від тяжкості правопорушення настає кримінальна, адміністративна або дисциплінарна відповідальність.

Список використаної літератури:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – 141 с.
2. Про Національну поліцію : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/580-1>.
3. Голосніченко І.П. Подолання корупції як нівелювання прав і свобод людини і громадянина / І.П. Голосніченко // Міжнародне право і національне законодавство : зб. наук. пр. профес.-виклад. складу кафедр правових дисциплін. – К. : Правові джерела, 2001. – Вип. 1. – С. 39–48.
4. Невмержицький Є.В. Корупція і національна безпека : [навчальний посібник] / Є.В. Невмержицький, Ф.П. Шульженко. – К. : Вид. Центр КДАУ, 2000. – 194 с.
5. Про запобігання корупції : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.
6. Тихомиров Ю.А. Управление делами общества: Субъекты и объекты управления в социалистическом обществе / Ю.А. Тихомиров. – М. : Мысль, 1984. – 223 с.
7. Теория государства и права : [курс лекций] / под ред. Н.И. Матузова и А.В. Малько. – М. : Юристъ, 1997. – 672 с.
8. Про Дисциплінарний статут органів внутрішніх справ України : Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 29. – С. 245.
9. Дисциплінарний статут прокуратури, затв. Постановою Верховної Ради України від 06.11.1991 // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 4. – Ст. 15.
10. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page11>.
11. Кодекс України про адміністративні правопорушення. – Х. : Одиссей, 2011. – 256 с.
12. Тогонидзе Н.В. Административно-правовые проблемы предупреждения коррупционной и организованной преступности / Н.В. Тогонидзе // Государство и право. – 2002. – № 1. – С. 103–116.